

Közköltészet 3. A társadalmi élet költészete: 3/A, Történelem és társadalom,
sajtó alá rendezte CSÖRSZ Rumen István, KÜLLŐS Imola, Budapest,
Universitas–Editioprinceps, 2013 (Régi Magyar Költők Tára. XVIII. szá-
zad, 14).

Ha irodalom– vagy költészettörténész veszi a kezébe ezt az oly fontos kötetet, amely egyszerre szövegkiadás és adattár, két, egymással szorosan összefüggő kijelentést tehet. Felkiálthat: megint sokkal közelebb jutottunk *A csittvári krónika verses anyagának filológiai hátteréhez* (!), e régóta képzelt, de most már lehetséges tanulmányhoz. A másik kijelentése pedig: a *Közköltészet 3.* kötetének anyaga, az anyag jellege, sőt a kötet és a kutatás egész problematikája valami más (vagy nem ugyanaz), mint az eddig közköltészetként ismert közköltészet. Ez a mostani voltaképpen a magyar közköltészeti anyag kiadásának az 5. kötete. Az első még 1961-ben jelent meg a Régi Magyar Költők Tára XVII. századi sorozatában: a *Szerelmi és lakodalmi versek*, Stoll Béla szöveggondozásában. De ide sorolandó az 1977-ben kiadott *A kuruc küzdelmek költészete* kötet anyagának egy része is, ráadásul a Varga Imre kiadta anyag utolsó blokkja érintkezik azzal, amit Csörsz Rumen István és Küllős Imola találóan „posztkuruc költészet”-nek nevez. Ilyen közös anyag például a *Rákóczi Ferenc bús éneke (Győzhetetlen én köszálok...)*, a *Magyar ének vagy Rákóczi-mars (Jaj, régi szép magyar nép...)* vagy az *Új szomorú ének* (Mondd meg, Magyarország, mit, kinek...), vagy az *Opre Tódor nótája*. És ne feledkezzünk meg *a nyalka kurucról* sem! E költemények esetében a jegyzetapparátusok összevetése egyértelműen megmutatja, hogy mennyiben bővültek ismereteink. Például egyszerűen remek, hogy a *Rákóczi-nótának* a 19. század közepéig 56 darab szövegforrásával rendelkezünk.

E kiadványokat követte 2000-ben a 18. századi közköltészet *Mulattatók* című kötete, és 2006-ban a *Társasági és lakodalmi költészet*. Az öt kötet így előállt és átláthatóvá tett anyaga – és mi mindennek nincs még megbízható, kritikai kiadása! mi mindenre utalnak előre kötetünk sajtó alá rendezői! – kétségtelenül mutat fel közös jegyeket. A folytonosságot nem árt hangsúlyozni a 17. és a 18. századi anyag között, mert a közös – alapvetően műfaji és műfajszerű – vonások biztosítják a „közköltészet” kutatástörténeti kategóriájának használhatóságát. Csak attól függ e folytonosság érzékelése, hogy a teljes közköltészeti anyag melyik nagy

tömbjéhez nyúlunk. Még 1961-ben előszavában Stoll Béla így írt a 17., a 18., és Thaly Kálmán emlegetésével a 19. század közötti szövegmozgásokról: „Nem lett volna egészen indokolatlan, ha a XVIII. századi kéziratok és ponyvanyomtatványok régies stílusú énekeit is közreadjuk. A nehézség abban van, hogy régies, XVII. századi stílusú énekeket a XVIII. század folyamán, sőt még a XIX. század első felében is szereztek, és mai ismereteink szerint nem tudjuk ezek közül kiválasztani azokat, melyek a bizonyosan XVII. századiak. Erre talán majd akkor lesz lehetőség, ha a XVIII. századi szerelmi közköltés kritikai kiadása is megjelenik. Ezért csak azokat a XVIII. századi szerelmi énekeket közöljük, melyeket a század első évtizedében írtak le, vagy amelyek különleges, a jegyzetekben tárgyalt okok miatt tekinthetők XVII. századiaknak.” De a folytonosság hiánya is érezhető, és éppen ebben a kötetben erős. Hiszen rengeteg ének tapad hozzá meghatározott történelmi-társadalmi közeghez, ami alapján a keletkezés ideje (és nem csupán az időben legkorábbi lejegyzése) biztonsággal megadható (ilyenek például a posztkuruc vagy az inszurgens-énekek). A *Történelem és társadalom* első kötete okkal-joggal veti föl közköltészet-fogalmunk vagy –képzetünk felülvizsgálatának szükségét: akár elvetnénk, akár kiszélesítenénk, újradefiniálására egyre nagyobb kényszer érezhető. A mostani kötetből egyelőre a közköltészet terminus további térfoglalása olvasható ki: alcímekben megjelenik a *történelmi és politikai közköltészet*, a *kuruc tematikájú közköltészet*, valamint a *politikai és közéleti közköltészet* kifejezés.

A jól megírt magyar történelmi regényekkel ér föl a kéziratok és nyomtatott források jegyzékének az olvasása a kritikai kiadásban. Ami az oly gyakran megláthatatlan *keletkezés* idejét illeti, „csak két fejezetben lépjük át a XVIII. század határát”, olvashatjuk a 18. oldalon. Ekkor „1814/15 lett a korszakhatár”. Ezt az eljárást nemcsak az indokolja, hogy a költői események nem igazodnak a seculumok határaihoz, sokkal inkább a költészeti anyag létmódja, fenn- és ránk maradásának mikéntje határozza meg. A többnyire homályba húzódó keletkezési idő feltételezése helyett valóban annak van értelme, ha azt tüntetjük föl, hogy az adott „szövegcsalád” valamely darabja időben mikor adatolható először, még akkor is, ha közköltészeti darabok esetében a keletkezés és a lejegyzés ideje ritkán esik egybe. Számos költeményről olvasható, hogy a 18. század közepe előtt nem adatolható. És bár a kéziratok források időbeli eloszlása is tanulságos, még inkább az a nyomtatott forrásoké. Az év nélkül megjelent nyomtatványokon túl a legkorábbi nyomtatott forrás 1780-ból való (*Öt világi énekek*), a legkésőbbi 1835-ből. A lejegyzéseken és a másolatokon keresztül a 18. századi közköltészeti anyag ott van, mert mélyen belemegy a 19. századba. De egyáltalán nem ártatlanul van benne. Ennek belátásához, első pillanatban bármilyen meglepő is, lapozzuk fel *A csittvári krónikát*, és nézzük meg ennek verses anyagát!

Jókai Mór *Eppur si muove. És mégis mozog a föld!* című regénye 1872–1873-ban jelent meg, és a kéziratos „krónika” neve egyben a legelső fejezet címe is. E kéziratos könyv a regényírói képzelet terméke, s ugyanez a képzelet a regény cselekményének kezdetébe helyezi bele a könyvet, pontosabban a könyv perzekútori üldözését. Milyen könyv is ez? „1665-ben kezdtek el ezt a könyvet szerezeni, ha jól tudom, Sáros-Patakon, névtelen szerzők. Nevezetes gyűjteménye volt az mindazon érdekes apróbb és nagyobb adatoknak, miket a nagymérvű história elfeledett följegyezni lapjaira, vagy amit a hatalom vaskeze kitépett e lapokból, vagy amiket az udvaronc hízelgés meghamisított azokban.”

A krónika továbbírását egy-egy bordal előzi meg és követi, a találkozó előtt és után. A korábban elhangzó bordal kezdősora: *Múlik, mint az árnyék ez az élet...*, és Gulyás Józseftől tudható, hogy Jókai számos művébe beemelte, így *A debreceni lunátikusba*, az *Egy magyar nábob* és *A bolondok grófja* című regényébe, de színműbe is.¹ Az ének forrása: ERDÉLYI János, *Népdalok és mondák*, 2, Pesten, Magyar Mihálynál, 1847, 220. A szöveg néhány apró részleteiben eltér Erdélyi János szövegétől, de a különböző Jókai-művekben sem teljesen egyforma. A debreceni diákok a krónika megmentése után még énekelnek, közismert bordaluk kezdősora: *Elindula Szent Péter Rómába...* Ez is megtalálható Erdélyi Jánosnál (*Népdalok és mondák*, Első kötet, Pesten, nyomtatott Beimel Józsefnél, 1846, 171. p.). A rögvest említendő feljegyzések között találni Jókai Mór 8. (XVI.) noteszát² is, amelyben egykor népszerű bordalokat gyűjtött össze Jókai „Bordalok végeszméje” összefoglaló megjegyzés alatt. Köztük olvasható az előző bordalnak a kezdete is: „Igyunk barátim Csokonai. Kancsót fiú, veszendő az élet. Mert az ember egyszer él., Hej, haj igyunk rája. Mulik mint az árnyék. A bú temetője a bor, asztal. Örökké a világ sem?áll?”.³ Természetesen ezek egyikére sem találunk rá a 18. századi közköltészeti anyag első két kötetében.

Ránk maradt az a 12. számú és egyben X. jelzetű notesz is, amelybe Jókai Mór 1871-ben, az *Eppur si muove* megírásakor jegyzetelt. Ezen kívül persze itt van maga a regény is, benne a csittvári krónika elmesélt tartalma. Miután jelzem Jókai Mór szövegforrásait, kerülhet sor a regénybeli anyag és az eddig kritikai kiadásban napvilágot látott közköltészeti korpusz viszonyának jellemzésére.

Az imaginárius kézirat első felbukkanása a jegyzetfüzetben: „Csittvári könyv”. E jegyzettől folyamatosan idézem azokat a legfontosabb bejegyzéseket, nem valamennyit, amelyek a csittvári krónikára vonatkoznak: „135. A vallás Cs.[okonai] 140 A kopott nemesekhez 141. Nemzeti foháskodás 142. A jezsuita Ratio 143. A két forintos tallér és máriás 155. [Sopronyi] országgyűlés 175. Bátya ne higgy a németnek – Gályarabok – Infans ut vervex – Jacobi-nusok – Lám a német mily kövér – Manch Hermaeon? – Napoleon proclamatioja 185. Josep-

hus lutherinus, pasquill Aquila non captat muscas, Jozsef 196. Török sipok notái. Hej Rákoczi Bercsényi Vitéz magyarok vezéri / Hová lettél Bezerédi, nemzetünknek fényes csillaga / Ocskai 197. Őszi harmat után Fujdogál a téli szél 202. A koronát soha sem viselte István király 211. Debreceni égés, veres torony, Rákoczy siket harangja 212. Két diák a tűzben lefeküdvén életben maradt 220. 1715: 49 nota Rakoczyana”.⁴ Nos, ezek a bejegyzések létrejött pillanatában mutatják meg a csittvári krónika eszméjének megszületését, és annak elgondolását, hogy mit tartalmazzon ez a képzeletben megalkotott kéziratos könyv. A regényből kiderül az is, hogy az idővel folyamatosan bővülő anyagot diákok kezdték összeírni 1665-ben, s most, e történelmi regényben közvetlenül 1802 után vagyunk: a krónika ezért lehet gyűjtőhelye a 18. századi közköltészet egyes darabjainak is.

E följegyzések közül az énekekre és a költeményekre vonatkozó részeket emelem most ki, de azért hangsúlyoztam könyvcímet és politikai pasquillust is, mert ezek adják meg Jókai verses idézeteinek a szöveggörnyezetét és kontextusát az 1870-es évek elején. S mivel a csittvári krónika egy *regény* fikciója és tárgyi eleme, nézzük meg, mit tudunk meg verses tartalmáról! „És ezek közt emlékezetes *epigrammok*, *gúnyversek* és erős politikai pasquillusok. Ott volt feljegyezve *Bercsényi* verse:

Bátya, ne higgy a németnek,
Akármivel hitegetnek;
Mert ha ad is nagy levelet,
Mint a kerek köpönyeged,
Pecsetet üt olyat rája,
Mint a holdnak karimája,
Nincsen abban semmi virtus,
Verje meg a Jézus Krisztus!”

Ez még önmagában vajmi keveset mond Jókai Mór forrásáról, de ha a krónika tartalmáról szóló egyéb információkkal vetjük majd össze, a forrás is nyilvánvaló lesz. Folytassuk tovább!

Ugyanitt olvassuk: „Josephus lutherinus, pasquill Aquila non captat muscas, Jozsef”.⁵ A regényben: „A gúnyversek, miket József császárra írtak a jezsuiták, Josefus *lutherinus*nak csúfolva őt [...]” Ez utóbbi megjegyzés egy nyomtatásban 1868-ban megjelent kötetre utal, Jókai Mór egyik forrására.⁶ A regényíró által dőlt betűvel szedettet jelző is bizonyosra való: „[...] Josephus Lutherinus secundus, / Divinae misericordiae, a qua ad thronum

erectus, / Immemor [...]”. De szintén a csittvári krónikában „Ott volt feljegyezve *Bercsényi verse: Bátya, ne higgy a németnek [...]*”, és következik egy teljes strófa. A jegyzetfűzetben ez is szerepel.⁷ Az egystrófás verset emlegette és idézte már Jókai Mór 1860-ban *A magyar néphumorról* tartott székfoglaló előadásában is, stílszerűen humorba vegyítve: „Ugyane korból való egy magyar főúr emlékverse bátyjához, ki az ellenpárthoz szított: [majd következik a strófa – Sz. Cs.]. Bizonyosan a törököt értette alatta.” Thaly Kálmán 1872-ben az *Adalékok* 2. kötetében közölte, de jegyzete szerint „a nép ajkáról másolva”. Jókai már korábban ismerte volt a szöveget. De az *Eppur si muove*-ban bizonyosan Keresztesi Józseftől idézte, mert e naplóból való a csittvári krónikában Napoleon magyarokhoz intézett proklamációjának emlegetése a 272. oldalon; az, hogy az egyik előadó a regényben, bizonyos Jenőy „Szent István koronájáról beszélt. Olyan dolgokat mondott el, amiket ma is csak suttogva lesz jó továbbadni: hogy az a korona mindenestül, gyöngyöstül, drágakövestül nem ér többet tízezer tallérnál, [...] pedig a rajta lévő képek és nevek bizonyítják, hogy ez a korona nem is volt soha Szent Istvánnak a fején.” Ugyanezt Keresztesi József naplójában a fenti kiadás 272. lapján olvashatjuk. Említsük még a Notesz másik, már olvasott bejegyzését: „Két diák a tűzben lefeküdvén, életben maradt”. Ez majdnem szó szerint így van Keresztesinél (390): „Sőt a 48. házban két deák beszorúlván s földre feküdvén, a tűz alatt életbe maradt.” Valamint ugyaninnen való Jókai Mór kettős utalása: „Utoljára fűjták e nótákat a budai országgyűlésen a felgyült nemesi bandériumok előtt, mikor a koronát Bécsből hazahozták; akkor hallatta még egyszer a tárogató a *Héj, Rákóczi, Bercsényi!* indulót – s aztán a másikat: *Őszi harmat után*.” És Jókai idéz is egy-egy versszakot mindkét énekből. Mert Keresztesi Józsefnél olvasta a kiadott napló 213. lapján, hogy Bihar vármegye ünneplést tartott a korona hazahozatalának a hírére. „A templom ekkor tele vala rettentő sokasággal, hol az uri asszonyok mind magyar főköttőkben, némelyek leeresztett fátyolokban jelentek meg. A városba való visszamenetel, esett az előbbi renddel. A török sipokban kétféle noták fuvattak, u. m.:

1-ször. Hejj Rákóczi, Bercsényi, Vitéz Magyarok vezéri

Hová lettél Bezerédi, Nemzetünknek fényes csillagi,

Ocskai.

2-szor. Őszi harmat után, Végre mikor osztán

Fujdogál a téli szél, (bis)

Zöld erdő árnyékát, Piros csizmám nyomát

Hóval lepi bé a tél, hóval lepi bé a tél.”

Az *Őszi harmat után* szövegtörténetéről izgalmas kalandregény olvasható a Stoll Béla által 1961-ben megjelentetett kritikai kiadásban a jegyzetekben (706–710). Keresztesi József frissen, tehát 1868-ban megjelent naplója iránt nemcsak történelmi regények írója érdeklődött, hanem a szaktörténész is. 1871-ben Grazban jelent meg Franz Kronés történelmi munkája: *Ungarn unter Maria Theresia und Joseph II. 1740–1790. Geschichtliche Studien in Bereiche des inneren Staatsleben*, Lubensky's Universitäts-Buchhandlung, Graz, 1871.). Itt a 65. oldalon olvasom: „In der Domkirche sah man zahlreiche Herrenfrauen in ugarischen Hauben, einige mit herabgelassenen Schleiern. Dann ging der Zug aus der Kirche stadtwärts. Man spielte dabei auf türkischen Pfeifen verschiedene Weisen, z. B. »Hei Rákóczy, Bercsényi, rittrliche Magyarenführer, Wohin geriechst Ocskai! u. s. w.« – Man sieht, wie frisch noch gewisse Erinnerungen an die letzte Insurrection, deren Andenken die Klänge des Rákóczimarsches' immer wieder auffrischten.”

És mindkettőjüknél, a történész Kronésnél és a regényíró Jókainál hangsúlyos szerepet kapnak – itt most megint az *Eppur si muove* 1. fejezetéből idézek – „Mélyen titkolt politikai iratok: Martinovics *katekizmus*a, a *Manch-Hermaeon – I. Napóleon proklamációja* a magyarokhoz! – az Árpád-ivadék *Crouy család* dokumentumai s az a végzetes színdarab, melyet XVI. Lajos lefejeztetéséről írtak, s melyet K...ban elő is adtak a diákok”. Nos, a közös és kiemelt szerepet kapó hivatkozás ez a bizonyos *Manch-Hermaeon*, amely szerzőnév, nyomda és évszám nélkül jelent meg 1790-ben. A *Politisch-kirchliches Manch Hermaeon von den Reformen Kayser Josephs überhaupt vorzüglich in Ungarn, mit nützlichen Winken zur Richtung der Gesinnungen des Adels der Geistlichkeit und des Volks auf den nächts bevorstehenden Reichstag in Ungarn (Gedruckt mit Wörbözischen Schriften)* című igen jól megszerkesztett könyv, a (sérelemi) politikai pamfletok kincsestára. A 19. század első fele számára a felszínen a szerző kiléte volt érdekes. Sokan Berzeviczy Gergelyre tippeltek (a müncheni Bajor Állami Könyvtár példányának címlapján ceruzával ez áll: „Berzeviczy Gergely”, „1790”), Fáy András szerint „fővesztett Hajnóczi ennek a szerzője” (miután ezt elvetette, a 20. századi filológia egy másik Hajnóczyra gondolt), Harsányi István 1916-ban Kazinczy tanúságtételére hivatkozva Molnár János pesti evangélikus lelkészben találta meg az auktort, Miskolczi Ambrus szerint is „A névtelenül megjelent munkát a pesti szlovák lelkész, Ján Molnár írta az uralkodó megbízásából, és nemesi körökben nagy felzúdulást váltott ki.” De nem ez a lényeges. Hanem az, hogy 1872-ben Jókai Mór mintegy ennek a 18. század végi pamfletnek a címével jelképezte mindazt, amit ő a 18. század *klandesztinus* magyar irodalmának gondolt.

Mit jelent a *klandesztinus* jelző Jókai Mór (*A csittvári krónika*) számára a regényben? Fentebb már idéztem, hogy a hivatalos nemzeti történetírás által föl nem jegyzett adatokra vo-

natkozik, vagy olyanokra, amelyeket egykor följegyeztek ugyan, de a hatalom a följegyzéseket megsemmisítette; és a harmadik eset: amikor a hivatalos történetírás meghamisította az „adatokat”. „Ott lehetett találni e krónikában az elfeledett, az eltemetett országos gyászeseményeket; mindig volt itt valami, amire fátyolt kellett vetni, amit az utókorral el kellett felejtetni; amire rá kellett fogni: Álom volt az! Hazugság az!” „Mélyen titkolt politikai iratok [...] Azután vallásos tartalmú ritkaságok [...] És rég elhangzott, eltiltott, a levegőből is kitépelt dalok *hangjegyei*, miket egykor tárogatókon fűttak, táborban énekeltek, s miknek nem volt szabad hangzani többé.” Vagyis a klandesztinus az inkább (el)rejtett, semmint titkolt, és *A csittvári krónika* anyaga semmiképp nem számított ilyennek az 1870-es években. Ne feledjük, hogy olyan anyagról van szó, amely szövegeknek olykor a keletkezési ideje, de a *terminus post quem*je jól megadható: ilyenek a tárgyalt közköltészeti kiadásban a „posztkuruc” énekek, ilyen „a politikai közköltészet”, és javarészt ilyenek az inszurgens-dalok. Ezek, ugyan szerzőnév nélkül, de inkább úgy viselkednek, mint az 1820–1830-as évek folyóirat- és könyvköltészete. Csak helyeselhető, ha a 18. századi források felmutatását a kiadók lezárják az 1814–1815-ös évekkel, és csak ritkán, okkal utalnak például Erdélyi Jánosnak a számos szöveg „élettörténetében” cezúrát jelentő háromkötetes kiadására. De kitapintható, hogy igen sok esetben az is már *értelmezési lépés*, ha valamely 18. századi szöveg egy 19. század eleji kéziratban felbukkan. Igen, tanulságos feladat a lehető alaposággal utánamenni az egyes kéziratban felbukkanó énekeskönyvek esetében nemcsak az összeállító(k)nak, hanem a kézirat későbbi tulajdonosainak is: hol voltak addig, amíg birtoklóik be nem küldték a Kisfaludy Társaságnak? Henri Desprez 1848-ban a *Magyarország és a magyar mozgalom* című tanulmányában azt fejtegette a *Revue des Deux Mondes* hasábjain, hogy a „magyarisme” a jozefiánus reformok ellenhatásaként keletkezett, előbb csak nyelvi emancipációs mozgalom volt, majd nyelvpolitikai törekvéssé lett, hogy végül kifejezetten politikai alakzatokba rendeződjön. Amely énekanyag a 18. századból, akár kéziratban, akár nyomtatott formában, a 19. század első felében megjelenik, az nagyon erős értelmezési keretek közé került. Például a *Hol vagy te most, nyalka kuruc?* 1848-ban a *Népdalok és mondák* 3. kötetében így kerülhet a *Nemzeti dalok* élére. Egészen más a helyzet a 19. század 2. felében: ugyanezt a költeményt Thaly Kálmán már filológiai szempontból sokkal rendezettebben, változataiban adhatta, azzal a műfaji besorolással, hogy ez *kurucz gúnydal*. Mert a 18. századi közköltészeti anyag a rá következő század 2. felében részint a szakkutatók (néprajzkutatók, nyelvészek, irodalomtörténészek, szaktörténészek) kutatási területévé vált, másrészt egy ugyan rövid múltra visszatekintő, de annál népszerűbb olvasmányfajtaban kerül nagy tömegben elő, a *történelmi regényben*. És ekkor, mind a szakembereknél, mind az íróknál igen erős értelmezéseket kap a mi 18. századi

közköltészeti anyagunk *is*. Ha Gulyás József 1925-ben máig mintaszerűen földolgozta a népdalok jelenlétét (mindazon énekek jelenlétét, amelyeket Gulyás József népdaloknak vélt) Jókai Mór életművében, akkor földolgozhatóvá válik a közköltészeti darabok jelenléte is (mindazon énekeké, amelyeket mi közköltészeti daraboknak vélünk vagy tekintünk). Természetesen úgy, ha számot vetünk alapvető kategóriáink (például: „népdal”, „közköltészet”) egymással párhuzamos és egymásra ható változásaival. Erdélyi János még a „posztkuruc” költeményeket népdaloknak gondolta, hiszen sokan éneklük vagy énekelték őket. Ami a most megjelent kötetben „kuruc tematikájú közköltészet”, az Erdélyinél még vagy a „történeti, nemzeti dalok”, vagy a „katona és hadi dalok” között szerepelt, és ez utóbbi osztályba beleférnek mindazon énekek, amelyeket most „toborzók, inszurgens-dalok, propagandaversek, marsok, indulók”, illetve „katonaélet” alosztályokban olvashatunk. Az értelmezés, és vele együtt az osztályozás állandó változása már ott van Erdélyi János vállalkozásának mélyén: az egyes „könyvek” minősítő, mert osztályba soroló elnevezései kötetről kötetre módosulnak, az osztályok száma kötetről kötetre változik, három esztendőn belül. A *Népdalok és mondák* 1. kötetében még 13 „könyv” olvasható, a 2. és 3. kötetben már csak 7–7, de nem pontosan ugyanazok. Abból, hogy a *menet közben tanulunk meg járni* (francia) közmondás jegyében Erdélyi János a 2. kötet végére illesztette terjedelmes, alapvető dolgozatát *Népdalköltészetünkről*, én – szemben számos korábbi olvasattal – a *konstruktív kétségbeesés* adta derűt olvasom ki. Azt, hogy immár a gyűjtemény középső darabjának az összeállítása után (míg korábban meg tudta volt mondani) már nem tudja megmondani, hogy mi is az a népdal! Áradnak, dőlnek a szövegek hozzá a Kisfaludy Társaságba, és minden egyre kuszább, egyre zűrzavarosabb.

Szerintem boldog reménytelenséggel kell vállalni a káoszt. Nem a közköltészet kutatójának a feladata (bár teszi, látható módon teszi), hanem az irodalomtörténészé, hogy az egyes szövegek életrajzát legalább a múlt század legvégéig leírja. S ezt úgy teheti meg, ha egy *multiplikált filológia*, egy megsokszorozott megközelítés szemléletét és eszközrendszerét rendezi melléjük. Induljon ki Darvasi László vagy Móricz Zsigmond vagy Kodolányi János vagy Jókai Mór vagy Kemény Zsigmond egy-egy irodalmi szövegéből, ezek versértelmező részét vesse össze a velük kortársi és őket megelőző szaktudományok vonatkozó ismereteivel, majd a közvetítő forrásokon keresztül haladjon vissza odáig, ahol már nincsen forrás.